

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Obnova posvátnosti v českém barokním malířství

Restoring the sanctity in the Czech Baroque painting

Jana Stejskalová, DiS.

Cafourkova 526, Praha 8, 181 00

3. ročník

Studijní obor:	Pedagogika a výtvarná výchova se zaměřením na vzdělávání
Typ studia:	Prezenční
Datum:	červenec 2017
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Ladislav Daniel, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím literatury, kterou uvádím v Seznamu použité literatury. Zároveň souhlasím se zveřejněním této práce jak v tištěné, tak v elektronické podobě. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. července. 2017

podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji panu prof. PhDr. Ladislavu Danielovi Ph.D. za věnovaný čas při vedení mé bakalářské práce, za věcné připomínky a trpělivou péči. A dále děkuji paní PhDr. Kláře Hausmannové za cenné konzultace.

ANOTACE

Stejskalová, Jana: Obnova posvátnosti v českém barokním malířství. [Bakalářská práce]
Praha 2017 - Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, katedra výtvarné výchovy, 57 s.

Bakalářská práce se zabývá výtvarným projevem v oblasti malířství na českém území v pobělohorském období až k počátkům 18. století. Z počátku vysvětluje sociokulturní změny, které s uměleckým projevem souvisí. Dále vymezuje pojem posvátno a posvátný obraz. Zmiňuje i další okolnosti, které v tomto období umění ovlivnily. Práce je zakončena výběrem osobností a jejich tvorby, která reprezentuje barokní malířství. V didaktické části jsou teoretická východiska přetvořena v didaktické úkoly, které lze použít na hodinách výtvarné výchovy s žáky gymnázia. Na závěr celé práce je popsána vlastní tvorba inspirovaná barokním malířstvím a posvátností.

KLÍČOVÁ SLOVA

české barokní malířství, protireformace, posvátnost, Karel Škréta

ANNOTATION

Bachelor thesis describes painters artistic expressions in Czech area during 17th century period till the beginning of 18th century. At first it explains social-cultural changes which are related to the artistic expression. Further, it defines the term of sanctity and holy painting. It also mentions another circumstances, which influenced art in this period. Thesis is concluded with selection of painters and their art which represents baroque painting. In didactic part there are theoretical resources recreated to didactic tasks, which can be used in high school arts classes. At very end it features a list with authors art inspired by baroque paintings and sanctity.

KEY WORDS

Bohemian baroque painting, sanctity, Karel Škréta, counter-reformation

OBSAH

ÚVOD	7
1 TEORETICKÁ ČÁST	10
1.1 Utváření barokní zbožnosti	10
1.2 Prostředky utváření nového smýšlení	11
1.3 Posvátnost.....	12
1.4 Tridentský koncil	13
1.5 Principy tridentského koncilu uplatněné v malířství	14
1.6 Obrazy zobrazující svaté, Ježíše a Boha Otce	15
1.7 Specifika českého baroka a jeho počátky	16
1.8 Karel Škréta – osobnost a vztah k víře jako cesta k úspěchu.....	18
1.8.1 Svatováclavský cyklus	20
1.8.2 Pašijový cyklus	22
1.9 Jan Jiří Heinsch	23
1.10 Petr Brandl.....	24
2 DIDAKTICKÁ ČÁST	27
2.1 Úvod k didaktické části	27
2.2 Obnova.....	28
2.3 Posvátnost.....	28
2.4 Barokní malířství	29
2.5 Didaktické úkoly.....	31
2.5.1 Sv. Václav	31

2.5.2	Atributy světců	36
2.5.3	Pašije.....	39
2.6	Závěr k didaktické části.....	43
3	Výtvarná část	46
3.1	Hrdost	47
3.2	Citlivost	48
3.3	Důstojnost.....	49
3.4	Chamtivost.....	50
3.5	Hloupost.....	51
	ZÁVĚR.....	52
	SEZNAM LITERATURY.....	54
	SEZNAM OBRÁZKŮ	57

ÚVOD

Motiv mého zaměření na barokní umění spočívá v pocitu přehlčení moderním světem. Ráda se vracím do starých dob jak v četbě, návštěvou zámek a hradů tak především v zájmu o staré výtvarné umění. Malířské umění starých mistrů mě nejprve lákalo pro svoji krásu, ale postupným studiem jsem začala objevovat i jiné jeho mnohem zajímavější hodnoty, smysl a důvody pro které si ho cením. Rozhodnutí věnovat se v bakalářské práci umění před počátkem 19. století pro mě tedy byla jasná volba. Dějiny jsou samy o sobě zajímavým příběhem, které lidstvo tvoří. Díky výtvarnému umění o něm máme zprávy a můžeme si je prohlížet sem a zase zpátky. Zastavit se nad určitým obdobím a přemýšlet o něm, dívat se na něj s odstupem a porovnávat. Což nám umožňuje celkově ho pojmout a pochopit, nebo se o to alespoň pokusit. Baroko, především to české, si myslím je jedním z nejdynamičtějších období, které tu bylo. Obsahuje v sobě tolik rozmanitosti, že není možné se v něm okamžitě zorientovat. Já jsem se o to pokusila pouze z jedné jeho stránky, avšak bylo mi jasné, že se mi nepovede celkový vhled.

Mé zastavení nad barokem je uchopené z hlediska jeho role při utváření zbožnosti v českých zemích, s pozorností zaměřenou na malířství. Atraktivitu tématu přidává už to, že situace v Čechách byla odlišná od zbylé Evropy, což se projevilo i ve svérázném způsobu výtvarného projevu. Specifika v oblasti výtvarného umění naší země v období baroka mohou sahat i hlouběji než k počátkům proniknutí nového způsobu zobrazování, které se muselo adaptovat na stávající, nepříliš dobrou situaci, ale i vyřešit nový stav s vrcholně gotickým odkazem. Východiskem se nakonec stalo spojení obou tendencí a vznik barokní gotiky. O té se již v práci nezmiňuji, je to pouze jeden z dalších příkladů vyrovnání se naší země s nezdárně vyhlížející situací. Možné důvody, které vyslovil Jaromír Neumann, z něhož jako velkého odborníka na Karla Škrétu jsem čerpala, naznačuji v teoretické části této práce. Je dobré si i zde připomenout jeho názor o významu českého barokního malířství v udržení si národní identity v době nátlaku jiných národů v 17. století i později.

Teoretická část začíná kapitolami o obecném vníání zbožnosti do země, jejích důvodech a prostředcích. Nesmí chybět zpráva o Tridentském koncilu, který byl vlivným iniciátorem

zobrazování posvátného, avšak vydal pouze stručná doporučení bez ohledu na specifika jednotlivých zemí Evropy. Jeho dokumenty byly dále rozvedeny do spisů autorit té či oné země, u nás se jím zabývala kupříkladu Pražská synoda. Dále jsem vymezila termín posvátnost a posvátný obraz, a nakonec jsem se zaměřila na výtvarné působení v českých zemích. Nejvýznamnějším a rovněž prvním představitelem barokního malířství byl Karel Škréta. Emigrace a následná konverze mu umožnily rozkvět svébytným a inspirujícím způsobem na evropské úrovni. Z velkého množství jeho děl jsem vybrala dva cykly, jeden z rané pražské tvorby Svatováclavský cyklus, obraz Smrt Drahomíry a druhý zcela poslední dílo jeho života Pašijový cyklus, obraz Korunování trním. Jak píše v kapitole o posvátnu, není možné přesně vyslovit definici pocitu posvátna. Podle Rudolfa Otty však takový pocit zažijeme tehdy, pokud jsme zbožní. Nelze ani s jistotou říci, zda lidé v Čechách v 17. století skutečně přestoupili ke katolickému vyznání. Jestliže by se tak ale stalo, obrazy Karla Škréty k vyvolání posvátného pocitu mají dobrý předpoklad. Několikrát Neumannem připomínaná upřímnost, a prostota okázalosti a gest v jeho obrazech, zobrazovaná popisným způsobem v promyšlených kompozicích do nejmenších detailů, na barokního člověka zapůsobily. Svědčí o tom rozsáhlost zakázek i jeho pokračovatelé, kteří se v něm ve vlastní malbě vzhlídlí. Jedním z nich je Jiří Jan Heinsch, který navázal na Škrétovy zakázky, svým smyslem pro realističnost a vypravěčským pojetím. Druhým nepřímým pokračovatelem, především v temnosvitu je Petr Brandl. Oběma malířům věnuji menší pozornost, zaměřuji se na jejich obecný projev s výběrem jediného díla.

Druhou částí se snažím teoretická témata rozvinout pro možné využití v hodinách výtvarné výchovy. Záměrem bylo sjednocení obou částí tak, aby se doplňovaly. Využila jsem získaných znalostí během četby a studiu na této práci a použila tyto nové poznatky pro didaktické úkoly. Rozvinutější popis jsem se rozhodla učinit v samostatném úvodu pro tuto druhou část.

V poslední části řeším téma vlastním autorským způsobem. Nejvíce na mne zapůsobila psychologie v obrazech Karla Škréty, a stala se tak podnětem pro mou tvorbu. Řídila jsem se příslovím, že oči jsou vstupem do naší duše a zaměřila jsem se na zobrazení tváří z jeho

obrazů. Vybrala jsem fragmenty maleb, které ve mně vyvolaly nejsilnější pocit, a pokusila jsem se tento výraz zachytit.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Utváření barokní zbožnosti

Se vstupem barokního slohu do českých zemí, souvisí širší společenské okolnosti, které vyústily nejen ve změnu mentální a náboženskou, ale i ve změnu poměru národností. Pravděpodobné je, že i bez těchto událostí by se barokní styl rozvinul, ale tímto byl jeho nástup pouze urychlen. Míním zde nástup rekatolizace českých zemí po upevnění Habsburské moci, jakožto věrných katolíků, vítězstvím v třicetileté válce. Souvislosti, které k ní vedly, jsou až příliš rozsáhlé a přesahují české teritorium i několik století nazpět. Lze snad říct, že přímý vliv měl vznik a rozšíření reformace a politicko-náboženské poměry u nás.

Po Bílé hoře nastala mnohá opatření přispívající k rozvoji katolické víry, která do té doby byla v menšině.¹ V první řadě bylo nutné vyhnání nekatolických kněží, aby dále nemohli rozsévat nepravou víru a dávat útěchu jejím příznivcům, a hned z počátku se přistoupilo ke konverzi obyvatelstva, která probíhala téměř celé 17. století. Samotná konverze však nestačila, nemálo případů dokazuje přiklonění se k římskokatolické církvi „jen tak na oko“ a následné vrácení ke své původní víře, obzvláště v oblastech příhraničních stačilo přejít na cizí území uznávající jinou víru a doma se chovat jako věrný katolík. Důkazy o své věrnosti mohli lidé podávat prostřednictvím aktivit, které se v té době znovuobnovily nebo vznikly. Mnohé byly vítané, protože nabízely i jiné benefity. Byly to například náboženské poutě, které dávaly příležitost k setkávání lidí, možnosti vytrhnouti ze stereotypu a nahlédnutí do jiných končin, dokonce i mimo naše území. Svě místo znovu nalezla bratrstva. Členstvím v těchto uskupení se zvyšovala prestiž, navíc příslušníci měli pak jisté zajištění všech zvyklostí při své smrtelné hodině nebo možnost získat odpustek. Kromě dobrovolného plnění katolického života museli všichni absolvovat alespoň jednou do roka svatou zpověď, kterou poté dokládali potvrzením faráře. Vydání zpovědní cedulky bylo však

¹ ČORNEJOVÁ, Ivana - KAŠE, Jiří - MIKULEC, Jiří - VLNAS, Vít. *Velké dějiny země koruny České VIII. (1618-1683)*, Praha: Paseka, 2008. s. 380.

v mnoha případech podplacené.² Nástup zbožnosti po Bílé hoře můžeme tedy posuzovat více pohledy, jednak chováním a projevy náboženského života, které procházely všemi oblastmi života ve značné míře, a jednak mentálně, zda se skutečně jedná o vznik nového smýšlení. Kdybychom ji viděli pouze prvním pohledem, chápali bychom, že zbožnost v té době byla silná. Nelze ale opomenout druhý pohled, který je však těžko dokazatelný.³ Prozatím tedy barokní zbožnost znamená změnu životního stylu provázaného katolictvím. O pravé zbožnosti by se dalo hovořit až po vymření tehdy žijící generace a nástupu nové, která si již nepamatovala období předbělohorské a byla vychovávána v nové době.

1.2 Prostředky utváření nového smýšlení

Aby proces nastolení katolického smýšlení měl efektní účinek, musela se změnit i struktura společnosti, do níž se začaly zařazovat nové instituce. Na mysli mám řeholní řády, které buď vznikaly, nebo posílily svůj vliv. Nejzáslušnější činnost v šíření katolického učení odvedl nejmladší řád, tedy jezuité, kteří se zasloužili o vznik škol a prováděli rekatolizaci v rámci vyučování. Další řády pak nahrazovaly nedostatek kněží na farách, vytvářeli centra náboženského života při svých kláštorech a šířily barokní kulturu. Přítomnost zbožnosti a náboženské atmosféry podporovaly katolické oslavy a svátky svatých. Ceremonie byly doprovázeny zdobenými vozy a kostelními prostory, z nichž na účastníky dýchala okázalost ze všech stran, ale i průvody flagelantů, dávající sebe za příklad pokání. Ráda bych se ještě vrátila ke zmínce o svatých, uctívání kultu svatých byl rovněž nový prvek veřejného života. Počátky barokního smýšlení u nás byly doprovázené vlasteneckými názory, ohledně vztahu českých zemí ke katolické víře. Při přesvědčování, že naše území je pravověrné, hledaly podporu v historických katolických dobách. Tímto se začali vyzdvihovat zemští patroni, především pak sv. Václav, následně sv. Ludmila, sv. Vojtěch a Prokop, nově sv. Cyril a Metoděj a další. Úctu jim lid prokazoval již zmíněnými bratrstvy oslavující konkrétní patrony, poutí za svatým obrázkem, účastí na slavnosti.

² ČORNEJOVÁ, Ivana - KAŠE, Jiří - MIKULEC, Jiří - VLNAS, Vít. *Velké dějiny země koruny České VIII. (1618-1683)*, Praha: Paseka, 2008. s. 288.

³ MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v Českých zemích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013. s. 23.

Významným kultem byl i mariánský kult, o jehož upevnění se postarali sami Habsburkové. Jejich hlavním předmětem uctívání bylo Palladium staroboleslavské, spojené s příběhem o sv. Václavovi.⁴ Staré mariánské obrazy lákaly pozornost lidí, byly opředené legendami a už to, že přečkaly tolik nepříznivých období, musí svědčit o jejich zázračnosti. Svou oblibu mezi lidmi si mariánský kult získal, už díky samotnému svému obsahu, který prosazoval ženský element a vztah matky se synem.⁵ Dalším prostředkem, bylo samozřejmě umění. U nás sehrálo dvojí významnou roli, v obnovení posvátnosti v našich zemích ale i potřebu vědomí národní identity.

1.3 Posvátnost

Než se začnu věnovat samotnému umění, chtěla bych se zaměřit na pojem posvátnost a hledání znaků posvátnosti.

Samotný pojem posvátno je těžké definovat, jelikož je hojně používaný v různých oblastech života. Může být pojmem náboženským a odkazovat na předměty, osoby, místa, rostliny, mýty, symboly, rituály, zvířata, která sehrála významnou roli u zrodu nebo v příběhu náboženství. Společným obecným rysem je, že se *posvátné* staví do protikladu k *profánnímu*⁶. Svatá věc nebo svatost nejspíše vychází ze semitského slova *kodeš* a znamená *vydělit*, tedy oddělení od profánního světa.⁷ Úctou k nim prostřednictvím rituálů si věřící připomínají tyto prastaré příběhy a dochází k pocitu spojení s bohem. „*Svatý předmět je nositelem síly, tajemství a vznešenosti, protože je ve styku s nadpřirozenem a proto budí v člověku smíšené pocity bázně a neodolatelné přitažlivosti, které dávají člověku zakusit jeho malosti před nestvořenou svatostí.*“

⁴ ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí koruny České VIII. (1618-1683)*, Praha: Paseka, 2008. s. 318.

⁵ ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí koruny České VIII. (1618-1683)*, Praha: Paseka, 2008. s. 303.

⁶ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994. s. 10

⁷ DUPLACY, Jean, Petr KOLÁŘ a Xavier LÉON-DUFOUR. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad - Křesťanská akademie, 1991. s. 485

A „[...] obsahuje ještě zjevení Boha, zdroje vši svatosti.“⁸ Stejně tak může znamenat úctu k předmětům, osobám a situacím, které mají osobní význam nebo připodobnění k pojmu čistota, morálnost. Společným znakem by mohla být jejich nedotknutelnost, úcta k nim, důležitost. Stejně tak je na tom i pojem pocit posvátnosti, který je vnitřním prožitkem každého z nás. Jestliže někdo napíše definici pocitu posvátna, bylo by nepřírozené řídit se podle ní. Není, ale nic špatného na tom pokusit se o jeho popis, jako to učinil Rudolf Otta ve své knize *Posvátno*. Pociť posvátna přiřazuje pocitu lásky, vděčnosti, úcty, oddanosti, důvěry, který doprovází ještě pocit závislosti. Nemyslí se tím ale materiální nebo mentální závislost, avšak v přeneseném významu uvědomění si své maličkosti proti svému Stvořiteli. Odkazuje tak přímo na pohled pocitu posvátna optikou náboženství. Dokážu si tedy představit barokního člověka stojícího před obrazem zobrazujícím něco posvátného, jak vnímá každý detail a prožívá pocit vděku spojeného s nedotknutelností a vlastní maličkostí. Podmínkou zažití posvátného v rámci takovéto situace je však kultivovanost a obeznámenost v této oblasti, ale i její přijetí. To znamená, že vztah mezi vnitřní zbožností, posvátností a pocitem posvátna je rozhodující. Posvátné v římskokatolické církvi může být objektivní, obecně známé, ale pocit posvátného zažijeme jen tehdy, pokud se skutečně staneme zbožnými. V práci se tedy budu věnovat těm dílům, která odpovídají Bibli a doporučením Tridentského koncilu, která produkují posvátnost, v optice, jakou jsem výše naznačila.

1.4 Tridentský koncil

Jak jsem již naznačila, Tridentský koncil, uskutečněný v letech 1545–1563, významně ovlivnil formování výtvarného umění v 16. a 17. století v Evropě, v Čechách sahající až do 18. století. Jeho záměr byla protireformace katolické církve, která v té době započínala. Kromě jiných opatření a doporučení stanovoval i záležitosti týkající se umění a zobrazování ve svatých obrazech. Zdůrazňoval onu posvátnost a její zobrazování v původním slova smyslu tak, aby byla v souladu s Písmem. Zakazoval jiné znázorňování, dvojsmyslná a heretická. Šel tak proti intelektuálnímu, svobodně hravému a

⁸ Tamtéž. s. 485

provokativnímu manýrismu. Jistě se určité oblasti katolické víry rozšířily dále, než sahá Bible, například o nové světce, zázraky, legendy apod. Pro ty se stanovovalo ověření pravosti a nutná legitimita, poté nabyly stejné platnosti. Tento přísný zákaz vybočení souvisel s funkcí, kterou umění zastávalo. Už od počátků křesťanství se uvažovalo o umění jako prostředku učení lidu, jež prosazoval především v 6. století papež Řehoř I. Veliký. Aby plně mohlo sloužit, musely být výjevy přesné a jasné, utvářející symboly. Výrazové prostředky a formy umění se od té doby změnily, autentičnost však platná zůstávala. Dvoznačné vyobrazení riskovalo pomatení mysli negramotných lidí, protože to byl většinou jejich jediný způsob učení o katolické víře. Nebo hrozilo jeho nepochopení a špatné vyložení. Kromě učení o příběhu křesťanství měly výjevy na obrazech sloužit jako připomínka života Ježíše a svatých, motiv k přemýšlení o nich a příklad správného chování. Jelikož se malířství od raného křesťanství vyvinulo v realistické zobrazování, uplatnil se zde i druhý význam spolu s varováním. Aby se zamezilo vnímání svatých soch a obrazů podobně jako v pohanských kulturách (například v antice), kdy si lidé mysleli, že je božství ztělesněné přímo v nich díky jejich realistickému provedení, měl se klást důraz a důležitost na učení o tom, že obrazy a sochy jsou jen prostředkem vztahu k Ježíši, Bohu Otci a svatým a sami o sobě neobsahují nic božského. Vzhledem k tomu, že v barokní době byly v oblibě poutní místa, u kterých se věřilo v zázraky, byla rovněž přijímána možnost, že božství se mohlo projevit prostřednictvím těchto obrazů.

1.5 Principy tridentského koncilu uplatněné v malířství

Prosazování náboženského podtextu ovlivnilo samotné vyobrazení. Nešlo již především o výtvarnost, ale spíše o to, co se zobrazovalo (Bůh Otec svatí), nebyl důvod k přehnané eleganci, gestu, zdobnosti, vnadnosti, nevázanosti. Nešlo v prvořadě o kvalitu a krásu, ale zda je vylíčení ve shodě s Biblí a představuje posvátné. Principy byly podobné ranému křesťanství, byly však uvolněnější. Tehdy ve sporu o umění v křesťanství dospěli k závěrům, že prostřednictvím obrazů je možné svaté uctívat, avšak není důvod k realistickému zobrazení. V baroku se tato myšlenka omezila na vyvarování se vtisknout do obrazů zobrazující svaté cokoli profánního. Například obličej Panny Marie nemohl mít

světskou podobu, předlohou tedy neměl být konkrétní člověk. Jsou však případy, kdy se to nedodržovalo a šlechta, někdy dokonce i církevní představitelé neodolali a objednali si vyobrazení svatých, kteří měli mít jejich rysy.⁹ Umělec se měl se držet hlavní zásady, být v souladu s Písmem a církevní tradicí. Odlišně na tom byla i ikonografie, která se v raném křesťanství opisovala. Nově pokud ztvárnění nešlo proti tridentským doporučením, náměty mohly být inovované, protože ne o všech detailech se Bible zmiňuje. Malíř tedy neměl být veden dychtivostí po zisku a chvále, ale touhou obrazem sdělovat něco vyššího. Dále zpodobení biblických postav odpovídalo popisu z Bible – Duch svatý se měl zobrazovat jako bílá holubice, protože tak se zjevil při křtu Ježíše, Bůh Otec jako stařec, Ježíš jako mladý, Smrt jako kostlivec atd.¹⁰

1.6 Obrazy zobrazující svaté, Ježíše a Boha Otce

Pro další postup v mé práci, je nutné vymezit pojem, který bude zastupovat obrazy, jimž se chci věnovat. Svatý obraz ve smyslu, kterým je vyzdoben sakrální prostor, zároveň zachycuje svaté, Ježíše nebo Boha, anebo představuje religiózní předmět, jsem v literatuře našla také pod výrazem posvátný obraz¹¹ nebo zbožný obraz¹². Pojem svatý obraz je použit v publikaci Dokumenty Tridentského koncilu¹³, která je českým překladem textů vydaných koncilem. V latinském originále se v názvu dekretu uvádí pojem *sacris imaginibus*, což chápu jako obecný pojem zahrnující výše popsané a vztahuje se tedy na jakákoli díla zobrazující svaté, Ježíše nebo Boha Otce. Usuzuji tak už z toho důvodu, že se podle tohoto dokumentu mělo řídit veškeré vyobrazování. Literatura dále rozděluje takováto díla na devoční obrazy, což jsou díla s religiózním významem a mohou být zázračná, pokud konají zázraky, nebo milostná.¹⁴ Pod takovým významem je Guardini nazývá kultové. V době baroka se tyto obrázky velmi rozšířily, byly cílem poutí, mohly

⁹ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. s. 18.

¹⁰ Tamtéž, s. 21

¹¹ Tamtéž, s. 9

¹² GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla*, 1. vyd. Praha: Triáda, 2009. s. 51 – 57

¹³ HRDINA, Ignác Antonín. *Dokumenty Tridentského koncilu*, Přeložil Ignác Antonín Hrdina. Praha: KRYSTAL OP, 2015. s. 242

¹⁴ ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999. s. 9.

rovněž sloužit jako osobní nebo rodinná ochrana. Podle Gabriela Paleottiho jsou definovány takto: *Jsou-li od Boha seslány, dotýkaly se těla Kristova nebo světců, když je namaloval sv. Lukáš nebo byly zázračně vytvořeny jako acheiropoetos, působí zázraky, dostalo se jim církevního posvěcení či staly se posvátnými skrze téma, které zobrazují, či skrze posvátná místa.*¹⁵ Guardini pak dále odděluje devoční obrazy a zbožné obrazy, což jsou takové, které zobrazují svaté, Ježíše nebo Boha, vznikly na popud objednavatele a jejich forma, námět a výrazové prostředky podléhají době vzniku, podle Guardiniho se vyznačují ještě tím, že jsou spíše vnitřním projevem nežli vycházející z obecných platností.

Dokumenty tridentského koncilu byly potom rozvinuty traktáty tehdejších teologů. Pražská synoda z roku 1605 v kapitole o *Svatých obrazech* používá pojem *obrazy svatých*. A především z ní jsem shrnula hlavní myšlenky do kapitoly Principy Tridentského koncilu uplatněné v malířství. I z toho vyvozují správnost mého výkladu o různém používání a zaměňování slov *svatý*, *posvátný* a *zbožný obraz* za *obraz svatých*, který zobrazuje svaté, Ježíše nebo Boha Otce.

1.7 Specifika českého baroka a jeho počátky

Zatímco v Itálii vzniká barokní sloh složitým vývojem ovlivněným předchozím obdobím a reakcí na tridentský koncil, k nám baroko přichází téměř již jako hotový systém, který se, ale dále rozvíjí odlišným způsobem než v jiných zemích Evropy. Změna výtvarného projevu by nenastala tak náhle, nebýt přípravy, za kterou můžeme považovat období císařské Prahy povýšením českého renesančního a manýristického umění na evropskou úroveň.¹⁶

Ještě v předbělohorské době, k nám za doby vlády Rudolfa II. občas proniká barokní styl. Vlivy ale nejsou tak silné, a možná i díky rozmanitosti umělecké scény na královském dvoře, barokní tendence více nevynikly. Za zakladatele baroka se považuje až Karel Škréta, který nová poučení získal přímo v Itálii. Jeho díla poučená italským prostředím, ale spjatá s domácí tradicí přispěla k vlastní identické povaze české tvorby a stala se inspirací pro další malíře tehdejší doby. Propojení se mu zdařilo z počátku tím, že čerpal i z domácího

¹⁵ Tamtéž

¹⁶ NEUMANN, Jaromír. Český barok, 2. vyd. Praha: Odeon, 1974. s. 72

prostředí Sprangeru a Aachena.¹⁷ Potřeba návaznosti na národní dědictví může být, kromě úcty ke své rodné zemi, vysvětlena snahou vyrovnat se se situací po Bílé hoře a znovuzískat čest. Škréta „*nalezl vznešené malířské umění v hlubokém kalu krajního opovržení a téměř vykázané z města, proto vynaložil značné úsilí, aby je pokud možno opět pozvedl výtečnými díly a smyl nečistotu z jejich tváře, až je opět postavil na jeho dřívější místo a přivedl k rozkvětu*“.¹⁸

Pro barokní lid byla důležitá schopnost zachytit skutečné emoce a dostat se k nitru diváka, prostřednictvím pocitu pochopení a sblížením se s dějem. Církevní a vládnoucí vrstvy oceňovaly především zobrazení zbožnosti zvnitřněné v malířově přesvědčení a odrážející se v jeho tvorbě. Podle Jaromíra Neumanna, který tomuto období věnuje práci *Český barok*, se baroko v českých zemích směle uchytilo a stalo se pro nás charakteristické. Český národ objevil i jiné jeho hodnoty, které se později přetvořily v příležitost ochránit národní vědomí. „*Barokní díla [...] vznikala a rozvíjela se jako prostředek dorozumění, který v době ohrožení národní existence spojoval příslušníky české národnosti [...]*“.¹⁹ A díky svému osobitému přispění do Evropské kultury se nestal podřadným národem, jak byl po Bílé hoře v mnoha ohledech vnímán. „*[...] umělecká díla českého baroku nejsou dnes pomníky národního pokoření, ale stala se charakteristickým výtvarným projevem země*“.²⁰ Dále pokračuje „*[...] barokní díla nahrazovaly v jiné formě to, co bylo zemi po porážce na Bílé hoře odmítáno a upíráno. [...] umělecká produkce [...] vracela zemi [...] opět čest kulturního národa*“.²¹ A zejména se „*Čechy [...] díky rozvoji barokního umění nestaly provincií po stránce kulturní*“.²² Což později mohl být důsledek naší obranyschopnosti v událostech z druhé poloviny 18. Století sahajících k první polovině 19. století. „*A když v 18. století, v době zesíleného centralizačního tlaku Vídně, začaly české země upadat i kulturně, působily už v důsledku společenských přesunů jiné síly, které*

¹⁷ Tamtéž. s. 24

¹⁸ **STOLÁROVÁ**, Lenka. Karel Škréta (1610-1674). Doba a dílo. Praha: Národní galerie v Praze, 2013. s. 34

¹⁹ **NEUMANN**, Jaromír. Český barok, 2. vyd. Praha: Odeon, 1974. s. 11

²⁰ Tamtéž. s. 11

²¹ Tamtéž. s. 11

²² Tamtéž. s. 11

*připravovaly předpoklady pro obrození a nový dějinný a také kulturní vzestup domněle ztraceného národa.*²³

Český výtvarný projev se od sousedních zemí odlišoval svým zaměřením na lid, skutečnými city, hloubavou přemýšlivostí a niternou vážností.²⁴ Český barokní styl bych možná mohla popsat slovem obyčejnost, protože byl určen lidovým vrstvám, nevyznačuje se přílišnými gesty a okázalostí, jak tomu bylo v Bavorsku nebo vídeňském prostředí a často se do děl promítaly lidové představy. Patrný je malířův cit znázornit situace, tak jak se ve skutečnosti mohly stát, například narození našeho významného světce sv. Václava zobrazil Škréta jako scénu z běžného života.²⁵

Neumann specifiká českého barokního malířství vysvětluje historickým vývojem víry českých zemí již od husitských válek a nazývá to jako „zápas o mravní očistu“. I přes rekatolizaci se v mentalitě lidí důsledky takového vývoje uchovaly a projevíly se tak v oblasti, do které se nejlépe promítá osobní rovina.

1.8 Karel Škréta – osobnost a vztah k víře jako cesta k úspěchu

Díky konverzi ke katolické víře se po návratu z Itálie stal nejvýznamnějším představitelem raného baroka u nás. Jaromír Neumann jej svým významem řadí mezi takové malíře, jakým byl pro Francii Poussin, Itálii Caravaggio, Belgii Rubens a pro Nizozemí Rembrant. Dodává, že se u nás nezrodila větší umělecká osobnost od středověku do národního obrození.²⁶ Vít Vlnas v knize *Karel Škréta, Dílo a doba* upřesňuje úsudek zdárnosti: „Škrétovo umění...šlo naopak o umění veskrze aktuální a ovšem i módní, které bylo domácí prostředí schopno bezesporu dobře přijmout a které svou kvalitou a výrazem dokonale naplňovalo očekávání a potřeby tehdejší společnosti“. Tomuto faktu vděčil Karel Škréta za svůj umělecký a lidský úspěch ...²⁷

²³ Tamtéž. s. 11

²⁴ Tamtéž. s. 16

²⁵ Tamtéž. s. 76

²⁶ NEUMANN, Jaromír. Karel Škréta, 1610-1674. Praha: Národní galerie v Praze, 1974. s. 7

²⁷ VLNAS, Vít. Karel Škréta (1610-1674). Doba a dílo. Praha: Národní galerie v Praze, 2013. s. 14

Chtěla bych však poukázat ještě na jednu z příčin, kterou se domnívám je jeho postoj ke katolické víře, který proto považuji za nutné alespoň zmínit. Dosud totiž nejsou všechny okolnosti změny vyznání známé.²⁸ Ráda bych tím alespoň naznačila otázku, jaký podíl na jeho úspěchu má právě víra, ať už původní, či katolická.

Od mládí byl na přání otce vychováván v protestantské víře a v humanistickém myšlení vzděláním na evangelické školy. Převahou katolické víry po roce 1620 utrpěla rodina ztráty majetkové i společenské, to na Škrétu silně zapůsobilo v pozdějším odhodlání znovunavrácení ztraceného. Před odchodem do Itálie je, jak píše J. Neumann „*nakloněn k puritánsko-stoickému životnímu názoru, který byl charakteristický pro protestantský humanismus.*“ Usuzuje tak z dvou jeho poznámek – citátem „*o tom, že pro víru je třeba trpět*“ a „*lépe svobodně zemřít než otrocky žít*“.²⁹ Během pobytu v Itálii se obrátil na katolickou víru, objasnění konverze by se mohlo týkat vyřešení majetku v Čechách. Po roce 1634 Karlovi píše jeho matka, aby se ujal majetkových záležitostí.³⁰ Důvody, které ho vedly ke změně víry, by však podle Neumanna mohly být i jiné než podmíněné snahou navrácení majetku, ale i vlivné a působivé „papežské“ římské prostředí nebo potřeba návratu do vlasti spojená se znovunabytím cti³¹, která mohla být motivem nejsilnějším. Přístupnost ke konverzi, která byla zřejmě dobrovolná, může být vysvětlena osobním nastavením Škréty, které popisuje Neumann: „*Škréta byl duchem otevřeným a nepředpojatým. Vyrostl ještě v atmosféře renesanční zvědavosti a věcnosti, neuzavíral se hranicemi jednou přijatého názoru, ale rád zkoušel nové cesty a způsoby*“.³² K představě náboženského rodinného zázemí Škrétů může dopomoci jejich postoj během protireformace. Z dopisu jeho bratra Jana svému tchánovi v roce 1624, tedy v době před odchodem Karla do ciziny, je naznačena stabilita protestantské příslušnosti jeho rodiny v době rekatolizace: „*...a kdyby se Bůh dobrotivě nestaral o svou církev, byla by po čisté víře veta, neboť každým dnem se mnoho lidí přidává k papežským vyvrhelům.*“³³ Později,

²⁸ VLNAS, Vít. Karel Škréta (1610-1674). Doba a dílo. Praha: Národní galerie v Praze, 2013. s. 12

²⁹ NEUMANN, Jaromír. Karel Škréta, 1610-1674. Praha: Národní galerie v Praze, 1974. s. 17

³⁰ Tamtéž. s. 23

³¹ Tamtéž. s. 23 - 24

³² Tamtéž s. 13

³³ STOLÁROVÁ, Lenka. Karel Škréta (1610-1674). Doba a dílo. Praha: Národní galerie v Praze, 2013. s. 25

22. července 1628 jeho matka před městskou radou potvrdila příklon k protestantské víře³⁴ a bratr Jindřich v dopise z roku 1629 zase katolickou církev označuje slovem pochybná víra.³⁵ V textu je dále ve spojitosti s jeho návratem do vlasti uvedena zmínka o smrti jeho sestry Anežky, tou dobou katoličky.³⁶

Ve výše napsaném odstavci jsem se snažila popsat vztah Karla Škréty k víře. Z toho mi vyplynul pouze v obecném slova smyslu účinek této vazby na jeho umění, které se stalo v baroku tak úspěšným. Katolická víra mu především umožnila návrat a určovala témata.³⁷ Protestantská víra mu však nebránila, aby dokázal produkovat vhodná díla v souladu s barokními zásadami, možná naopak přispěla, díky schopnosti zobrazovat bez zbytečných okázalostí, k pocitu upřímného přednesu posvátnosti.

1.8.1 Svatováclavský cyklus

Prvním významnějším působením na území Čech je Svatováclavský cyklus pro klášter bosých augustiniánů na Zderaze malovaný kolem roku 1641. Z původních třiceti dvou lunetových obrazů se dochovalo pouze osm, z nichž podle Jaromíra Neumanna obraz *Kněz Hostivod si vyprosil prst sv. Václava* není Škrétovým dílem, avšak všech dalších sedm prací je z celé řady nejpovedenější. Představu o nedochovaných obrazech totiž máme ze Svatováclavského životopisu podle rytiny Henrika z roku 1643. Jaromír Neumann Svatováclavský cyklus považuje za zralý Škrétův styl, v kterém nalézáme onu schopnost zobrazit lidskost, avšak nepostrádá o nic méně dramatu a dojemnosti než díla zahraničních mistrů. Často se o Škrétovi dočítám jako o skvělém vypravěči a malíři působivých kompozic, které jsou v cyklu dobře viditelné. *Smrt Drahomíry* je z tohoto hlediska asi nezajímavější. Kříží se tu naprostý klid a harmonie, ztělesněný v obřadu odehrávajícím se v otevřeném chrámu, s dynamikou pohybovou, psychologickou a symbolickou. Celý cyklus se stal inovátorský a v jeho zobrazeních se inspirovaly další generace umělců, dokonce až v 19. století na obraz *Zlický kníže Radslav se pokořuje sv.*

³⁴ NEUMANN, Jaromír. Karel Škréta, 1610-1674. Praha: Národní galerie v Praze, 1974. s. 17

³⁵ STOLÁROVÁ, Lenka. Karel Škréta (1610-1674). Doba a dílo. Praha: Národní galerie v Praze, 2013. s. 27

³⁶ Tamtéž. s. 30

³⁷ NEUMANN, Jaromír. Karel Škréta, 1610-1674. Praha: Národní galerie v Praze, 1974. s. 22

Václavovu, kde poprvé spatřujeme sv. Václava na koni, navazuje Myslbek svou sochou sv. Václava v Praze³⁸. Škréta jím navíc podtrhl významnou část barokní zbožnosti, tedy kultu. Kult sv. Václava byl, současně s kultem Panny Marie, v Čechách nejsilnější, navazovalo se jím na dobu vzniku křesťanství v naší zemi a upevňoval patriotické potřeby, které též u Škréty, jak je doložitelné z mnoha zdrojů, nalézáme. Vznikala s ním představa pevného pouta Čech s katolictvím a doba protestantských náboženství byla vnímaná jako zlé období našich dějin. Obrazy s tematikou sv. Václava nalézáme u Škréty i později. Například *sv. Václav mezi anděly* nebo *sv. Václav* z r. 1650.

- **Smrt Drahomíry**

K bližšímu popisu jsem vybrala tento obraz z více důvodů. Pro jeho zajímavou kompozici, na kterou jsem odkázala již výše, a dále proto, že je dobrým reprezentantem barokní zbožnosti, která je v něm symbolicky obsažena. První názor se shoduje u mnoha osobností, například Kramář označuje dílo za kompozičně nejucelenější a nejvyspělejší.³⁹ Dynamika nevyvěrá pouze z dvojího dějství, které je navíc odlišné i v tom, že jedno je klidné a harmonické a druhé zobrazuje hrůzu a děs, ale i ve střetnutí dvou světů – katolického a pohanského. Předobrazem je pověst o bezbožné matce sv. Václava, která proklela katolíky za to, že její vozataj během projíždky kolem konající se mše zastavil vůz a odložil otěže, aby se mohl jít pomodlit. V tu chvíli se otevřela zem a pohltila Drahomíru i s vozem do pekel. Škréta tento nejhrozivější následek bezbožnosti, okamžik pohlcení kněžny spojil s velmi zbožným gestem, vrcholem závěrečné doxologie, a maximálně tak odlišil opačné děje. Kněžnu s peklem také spojuje barevnost, která je na rozdíl od jiných modro hnědých částí obrazu, obklopena červenou a žlutou jako pekelné plameny. Vyváženost podtrhuje volba klidné krajiny, na níž lépe vynikne hrůzná scéna a zároveň propojí obě části obrazu. Podle mého názoru je výraz Drahomíry až příliš klidný, jestliže uvážíme, že jde o moment její záhuby, v porovnání s jejími živými gesty. Tím spíše na mě působí snaha o zobrazení bezbožného člověka silněji. Vytváří pocit, že ani vlastní smrt pro

³⁸ ROYT, Jan. *Svatý Václav v umění 17. A 18. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 1994. s. 23

³⁹ NEUMANN, Jaromír. Karel Škréta, 1610-1674. Praha: Národní galerie v Praze, 1974. s. 78

ni není důvod k úctě a projevu lítosti. Obraz v souladu s reformačními snahami církve má, stejně jako celý cyklus i didaktický charakter a vede ke zbožnosti lidu. Pozorovatel je ovlivněn nalézáním spojitosti s tehdejší dobou rekatolizace a varováním před nekatolickými náboženstvími.

1.8.2 Pašijový cyklus

Ke konci života Škréta ve své malbě podnikal kroky vedoucí k vrcholnému baroku. Od nástupu do Prahy po toto období změnil Škréta na čas svůj styl a odklonil se k harmonickému klasicismu. Z tohoto období je velmi dojemně a citlivě zpracovaný obraz sv. Matouš s andělem z roku 1666. Opět do jeho děl vstupuje caravaggiovský realismus kolem roku sedmdesát. Jak píše Neumann, maluje životní bolestná témata dramaticky pojatým ostrým temnosvitom, který je příznačný pro vrcholné baroko. Z pozdních maleb, je již více prací dílem jeho dílny, a bohužel nedosahují takové kvality. Z těch, které jsou ve větší míře malířovou prací, patří Pašijový cyklus malovaný do konce Škrétova života. Východiskem se mu podle Neumanna staly Duchovní cvičení sepsaná Ignácem z Loyoly prokládané osobním vyložením Písma. Z větší části se dochovaly i kresby k obrazům a je tedy možné porovnat jejich vývoj. Pojítkem všech obrazů je větší důraz na niternou expresi, týkající se zvláště ústředních postav. Okolnosti vzniku pravděpodobně souvisí se založením profesního domu jezuitů na Malé Straně v roce 1673, kam byly zřejmě určeny. Dnes se nachází v kostele sv. Mikuláše na Malé Straně.

- **Korunování trním**

V pořadí šestý obraz cyklu následující po *Bičování*, námětem nalézáme u Škréty i dříve pod názvem *Posmívání Kristu*. Obraz pocházející z roku kolem roku 1630 maloval však ještě ovlivněn protestantským výkladem. Tentokrát je pojetí tradičnější, Kristus má již trnovou korunu a do ruky je mu vkládáno posměšné žezlo. Ve všech obrazech cyklu nabývá jeho tvář vážnosti a i v momentech ponížení působí velmi důstojně. Dovolím si zmínit osobní postřeh jeho výrazu, jak jej chápu. Nepochopen židovským davem v jeho slovech, že:

“Království není z tohoto světa a nemůže tedy konkurovat důstojnosti císařské”⁴⁰ projevuje lítost a utrpení, nad ostatními lidmi než nad utrpením, které je mu působeno. Vyzařuje z něj upřímné zklamání nad těmi, kteří se mu posmívají a působí až hloupě. Celkový dojem z Krista nazval Neumann Triumf ducha nad násilím, shrnující veškerou jeho trpělivost, povznesenost a vznešenost proti těžkým chvílím, které mu mučitelé připravili.

1.9 Jan Jiří Heinsch

Skutečnost, že větší účinek na české obyvatelstvo mělo realistické zobrazení, dokázal kromě upřímného a prostého Škrétova projevu i Jan Jiří Heinsch. Malíř původem z Kladska získal umístění v Praze na základě zachovacího listu, dotvrzující jeho katolické vyznání. Jeho učitelem v době před usídlením v Praze mohl být i Karel Škréta⁴¹, jak o tom píše Šroněk a uvažuje tak v souvislosti začátku celoživotní tvorby pro jezuitský řád. Jisté je, že Škréta se mu stal vzorem, na který se ve své tvorbě snažil navázat. J. Neumann důvody zalíbení jezuitů v tvorbě Heinscheho vysvětluje jeho smyslem pro realismus, schopnost nastínit legendy způsobem ze současného života. České baroko, které se snažilo zapůsobit především na prostý lid, tedy nemohlo této schopnosti nevyužít ke svému ideologicky zaměřenému působení.

- **Sv. František Borgiaš**

Již dříve jsem psala, že barokní obrazy zobrazující svaté a jejich zbožný život, měly sloužit jako předloha správného chování. Jedním takovým je i cyklus obrazů čtyř světců Tovaryšstva Ježíšova malovaných pravděpodobně v 80. letech 17. století. V přeneseném slova smyslu vykonávali funkci příkladného chování, jestliže se občan chtěl vyhnout peklu, nebo se pozorovatel měl vzhlednout ve skromnosti a umírněnosti světců. Vzhledem k netradičně ikonograficky pojatým scénám, vycházejícím zřejmě z literární předlohy, lze

⁴⁰ **DUPLACY**, Jean, Petr **KOLÁŘ** a Xavier **LÉON-DUFOUR**. Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad - Křesťanská akademie, 1991. s. 182

⁴¹ **ŠRONĚK**, Michal. Jan Jiří Heinsch. Malíř barokní zbožnosti. Praha: Gallery, spol. s.r.o., 2006. s. 26

předpokládat, že se na přípravě podílel obeznámený člen Tovaryšstva Ježíšova, který rovněž zajistil texty v malbě doplňující její didaktickou funkci.⁴²

Scéna jeví podlou lež hospodského, v kontrastu světce jako vzoru lidské zbožnosti, povzneseného a trpělivého. Pozorovatele varuje hrůzyplný výjev v pravé části obrazu, na nějž jako varovný signál následku bezbožného chování upíná zrak sv. František. Poučení je dovysvětleno v kartuši, na níž upozorňuje andílek: „*Sv. Františka sytilo nenasytné peklo a především onen oheň, který nikdy neříká dosti: když putoval a uchyloval se do studených hospod bez jídla, přicházela mu na mysl tato jediná myšlenka: psí hlad, věčná žízeň bez kapky vody.*“ Pohostinství má rovněž v křesťanství náboženský smysl, je skutkem milosrdenství a vydává svědectví o víře. A protože byl kdysi Kristus nepřijatým hostem ve vlastním národě, má každý křesťan v hostu spatřovat Božího syna a přijmout ho s láskou, jakoby to byl velvyslanec Boží. To se mu později odčiní při Posledním soudu.⁴³

Přesvědčivou skutečnost dokresluje realističnost, s kterou Heinsch prostředí popsal a vylíčil tak i dějovou atmosféru.⁴⁴

Podobným smyslem oplývá i obraz *Sv. Alois z Gonzagy*, morálním posláním zaměřen tentokrát na šlechtu, aby vstoupila do Tovaryšstva Ježíšova a pomáhala chudým s výstražnými odkazy na Poslední soud.

1.10 Petr Brandl

Petr Brandl, svým životem nepřilíš příkladným jako náměty svých děl, přímé poučení o barokní tvorbě získal jen českým prostředím, což svědčí o zakořenění barokní malby u nás. Kromě Škréty ho dále umělecky ovlivnil Halbax, Bys, Willman a Liška. Italské a nizozemské mistry znal pouze z obrazů umístěných v Čechách a z celé této syntézy vzniká individuální Brandlův projev. Přínosem jeho projevu je podle Neumannových slov dovednost „*ve svých nejlepších obrazech proměňovat konvenční legendární a biblické události v lidské příběhy,*

⁴² Tamtéž. s. 47

⁴³ DUPLACY, Jean, Petr KOLÁŘ a Xavier LÉON-DUFOUR. Slovník biblické teologie. Řím: Velehrad - Křesťanská akademie, 1991.

⁴⁴ ŠRONĚK, Michal. Jan Jiří Heinsch. Malíř barokní zbožnosti. Praha: Gallery, spol. s.r.o., 2006. s. 45

v nichž nacházíme vzrušení namnoze odlišné od soudobého náboženského umění. Ve vrcholných dějových okamžicích, v jakých se jiní snažili uplatnit hlučné fanfáry tvarů a barev, objevujeme u Brandla sílu citu, překvapující ztišení nebo lyrické zasnění, jež mění světecký děj v lidsky dojmavou pohádku a zázrak ve šťastný sen.⁴⁵ K umění přistupoval podobně jako Škréta, a vsadil spíš na cit než okázalost v momentech nejvyšší slávy. Jedním z prvků, s kterými ojedinělým způsobem pracoval a dokázal vytvořit zamýšlený dojem, bylo světlo. Největším příkladem toho je velkolepé dílo Křest Kristův vytvořené v letech 1715-16 pro kostel v Manětíně.

- **Křest Kristův**

Ikonografie je tu tradičně pojatá, Kristus vystupující z řeky Jordán pokřtěn sv. Janem Křtitelem, který ho poznává díky přítomnosti seslané holubice zastupující Ducha svatého mířené na Krista jako označení Božího syna a také, aby ho spolu s Janem pokřtil. Brandl tu spojil světlo přirozené a božské, zasazené do chladného letního podvečera, přičemž teplo z nadpřirozeného světla vytváří pocit bezpečné náruče. Krajina v okolí působí tiše a nehnutě, a naznačuje tak intimitu obřadu, který se zde odehrává, bez výrazné pompy a zvuku fanfár, o kterých mluvil Neumann. Symbolice světla je tu dán takový smysl, který je obsažen v barokním náboženském myšlení a jenž vyslovil Pascal „*Kdyby nebylo temnoty, necítil by člověk svou zatracenost, kdyby nebylo světla, nemohl by doufat ve spásný prostředek.*“⁴⁶ Výrok zastupuje vědomí božské moci a lidské nicotnosti, přičemž tento vztah shledávám v popisu pocitu posvátna Rudolfa Otty. Tmu zde chápu jako nejistý osud lidského života, avšak spásným prostředkem je právě ona holubice sesílající teplé světlo jako bezpečné útočiště. Je v něm skryté poselství, že víra tě přivede ke klidu v nebeském království, a odvrátí hrozbu věčného pekelného utrpení. Kristus tu navíc odráží sakrální světlo na ostatní, zejména na Jana Křtitele, který „*přišel proto, aby vydal svědectví o*

⁴⁵ NEUMANN, Jaromír. Český barok, 2. vyd. Praha: Odeon, 1974. s. 93

⁴⁶ Tamtéž. s. 95

světlo...ale...sám nebyl světlo“.⁴⁷ Ten před Kristem rovněž poklekává, zřejmě na znamení pokory podle Matoušova evangelia: „Já bych měl být křtěn od tebe“⁴⁸

⁴⁷ Jan 1,7-8 (Bible – Nový zákon)

⁴⁸ ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006. s. 137

2 DIDAKTICKÁ ČÁST

2.1 Úvod k didaktické části

V této části se pokusím vytvořit didaktické úkoly využitelné ve školním prostředí v rámci vzdělávací oblasti Umění a kultura ve výtvarném oboru. Jak již napovídá termín, který jsem použila pro konkretizaci kategorie vzdělávací oblasti, zaměřím se při koncipování výtvarných úkolů na studenty gymnázií. Téma obnovy posvátnosti v barokním malířství jsem chtěla uchopit z více možností, které nabízí. Abych k nim mohla dospět, rozdělila jsem jej v rámci přípravy na tři jeho obsahy Obnova, Posvátnost a Barokní malířství. Dále bylo mým záměrem přetvořit alespoň jeden z obsahů na některou ze současných problematik. Od začátku jsem takto chtěla uchopit téma Obnovy, které se mi v dnešním světě zdá velmi aktuální. Trendem je především návrat k přírodě, zrcadlí se v mnoha oblastech života. Příroda se v tomto století stala vědomě cenným zdrojem Země, lidé si jí intenzivněji váží a začali tomu přizpůsobovat svůj životní styl. Obecně nejdostupnějším přístupem a rovněž první věcí, která každého v této souvislosti napadne je recyklace. Příhodné je, že i ve výtvarném umění se recyklace stala populárním vyjadřovacím prostředkem. Dílo vytvořené z recyklovatelných materiálů není nic neobvyklého a studenti se seznamují s tím, že je to jeden z možných výtvarných projevů, který mohou použít, vidět nebo se s ním jakkoli dostat do interakce v rámci uměleckého zážitku.

Abych lépe propojila teoretickou část s didaktickou, rozhodla jsem se využít osobnost Karla Škréty, kterému jsem věnovala část své práce, a sjednotit náměty výtvarných úkolů s obsahy výše napsaných kapitol - Svatováclavský cyklus neboli námět sv. Václav, kterému jsem přiřadila obsah Obnovy a námět Pašije, prolnuté do obsahu Barokní malířství. Druhý obsah v pořadí Posvátnost jsem integrovala do námětu Světci, kteří v době barokní zbožnosti sehráli významnou roli. Na závěr úvodu ještě musím zmínit, že se mi v rámci přípravy nakonec podařilo transformovat všechny tři obsahy do současných problematik, avšak jedné globální, tedy obsah Obnova z hlediska výtvarného vyjádření a další dva jsem

pojala tak, aby byly blízké osobnostem studentů. Podrobnějšímu vysvětlení věnuji jednotlivé kapitoly.

2.2 Obnova

Vymezení tématu jsem provedla v úvodu k didaktické části. Chtěla bych pouze vysvětlit důvody určení námětu sv. Václava. Koncept by se totiž měl promítnout i do motivace, cílů a průběhu vyučovacího procesu. V ideálním případě je projekt zamýšlen v návaznosti na jiné vzdělávací oblasti a to především na dějepis. Pro úplné efektivní využití úkolu, tak jak je zamýšlen, je dobré, aby studenti v době realizace měli znalosti o období českých dějin z počátku založení českého knížectví a z období po roce 1620. V takovém případě by pak úkol mimo jiné díky zvolenému námětu sloužil k upevnění těchto znalostí. Tato podmínka není nutná, jelikož hlavní cíle jsou jiné. Avšak motivace, v níž studenti odhalují smysl činnosti, musí být v opačném případě upravena. Já tedy budu pracovat s úkolem za předpokladu, že je stav ideální a studenti zmíněnými znalostmi disponují.

Obnova v tomto případě neznamena pouze návrat, znovuzrození role přírody na této Zemi, které ve výtvarném úkolu vyústily jako prostředek vyjádření recyklovaným materiálem. Jejím symbolem je i sv. Václava, který v mnoha ohledech v 17. století a v jiných dobách naší historie obnovu znamenal a dodnes jsou tyto odkazy platné. Sv. Václav symbolizoval návrat ke křesťanství, neodmyslitelně k němu patří, ať už pro jeho šíření, nebo jako první český světec. Při hledání podpory našeho jazyka a patriotismu se naše dějiny několikrát vracely do dob založení našeho státu a především ke sv. Václavovi, nebo například královské klenoty se dodnes nazývají svatováclavské.

2.3 Posvátnost

Tento obsah jsem pojala jako spojitost s významem pojmu posvátnost a svatost. Zároveň jsem navázala na předešlý námět a určila jsem pro tento výtvarný úkol téma světců a atributy světců. A jak už jsem naznačila, tentokrát jsem cílila na osobnost studentů.

Jelikož nemám velké zkušenosti s výukou výtvarné výchovy, zapátrala jsem ve své praxi, kterou jsem realizovala v mateřské škole v Újezdě nad lesy. Tehdy mou oporou byla kniha Vladimíry Slavíkové Výtvarné čarování. Nejvíce mě na tomto výtvarném přístupu zaujala plynulá návaznost úkolů a jejich hlubší význam než jen pěkně vypadající výsledný produkt. S dětmi v mateřské škole jsem v rámci jednoho odpoledne vytvářela papírové obrysy jejich těl, které si následně vymalovaly, a ty se mi také staly východiskem pro tento úkol. Vráťím se teď zpět k samotnému námětu. Světci se od dob raného křesťanství zobrazovali s osobními atributy jako symbol jich samotných, vypovídající kdo je na obraze či soše znázorněn. Ale zatímco oni si je nevybírali sami, a lidé se od sebe vzhledově příliš nelišili, dnes jsou lidé vizuálně velmi odlišní. Mají možnost volit svá poznávacích znamení a je zcela běžné, že prostřednictvím svých šatů, účesů a ozdob se prezentují a vyjadřují. Toto sebevyjádření začíná obdobím puberty, dospívající jsou rádi originální způsobem, který se jim líbí. Chtějí někam patřit a hledají své místo a jedna z možností, jak dát najevo příklon k určité skupině, je právě vzhled. Budu se snažit, aby se mi zde podařilo podpořit studentovo vědomí o své identitě a utváření jeho pevných pilířů a zároveň respektu k ostatním.

2.4 Barokní malířství

Podobně jako první z obsahů i tento jsem spojila s teoretickou částí inspirací jedné z kapitol a také zde jsem jako v předešlém úkolu mířila na problematiku blízkou studentům. Zdálo se mi logické postupovat chronologicky, a proto jsem jako téma vybrala Pašijový cyklus Karla Škréty. Rovněž jsem jej pro návrh hodiny pojala jako inspirační zdroj pro východisko, kterým není jen výsledný produkt, ale i jeho smysl, který se dále promítá do cíle, motivace a celého procesu. Uvažovala jsem, co společného má utrpení Ježíše Krista a dnešní mládež a uvědomila jsem si, že samotný pojem utrpení je jim velmi blízký. Není snad pravda, že nejbouřlivějším a emocionálně nejnabitějším obdobím je právě dospívající věk? Jejich potřeba vyjádření je výsledkem touhy po pochopení, o kterém mají často pocit, že se jim nedostává, a vyhledávají ho v extrémních případech v nežádoucím chování a styku s rizikovým prostředím. Jedním s preventivních opatření je dát jim prostor

vyjádřit své pocity, nesouhlasy a názory. Myslím, že právě obor výtvarné výchovy je k tomu dobrým prostředkem. Chtěla bych v rámci tohoto úkolu vytvořit prostor pro vyjádření jejich trápení avšak s pocitem, že takto netrpí sami. Zvolila jsem práci ve skupině, nejlépe aby výsledkem byl jeden produkt celé třídy. Výsledkem by se měl stát cyklus obrazů s tématem, které si zvolí. A protože bych měla splnit i náplň obsahu Barokní malířství, vyjadřovacím prostředkem budou fotografie počítačově upravené tak, aby konečný dojem evokoval barokní obraz pomocí temnosvitu.

2.5 Didaktické úkoly

Právě jsem osvětlila postup při vytváření návrhů a pojetí jednotlivých didaktických záměrů a nyní se tedy mohu zaměřit na konkrétní realizaci. Již tedy nebudu užívat názvů obsahů, které sloužily k vysvětlení celku, ale už jen vybraných námětů. Dále bych ráda upozornila, že přípravy na vyučovací hodiny nebyly realizované, a vycházím tak pouze z předpokladů, které nemohu na konci potvrdit. Tím spíše budu klást důraz na možná rizika a jejich opatření. Pro celou koncepci jsem určila cílovou skupinou studenty kvinty víceletého gymnázia v Praze, přičemž do jedné skupiny dochází patnáct žáků. Kapacita jedné vyučovací jednotky je hodina a půl.

2.5.1 Sv. Václav

Tematický celek, téma, námět: Obnova, obnova životního prostředí, sv. Václav jako symbol obnovy

Výtvarný úkol: Vytvoření objektu s námětem sv. Václava recyklací dostupných materiálů, který by se v jiném případě zlikvidoval. Může to být například novinový papír, staré látky, nepotřebné oblečení, rozbité, ale bezpečné fragmenty věcí apod. Žáci rovněž promyslí vizuální odkaz, který bude sv. Václava prezentovat jako patrona české země, rytíře, světce nebo vladaře. Promyslí tedy jeho postoj, ošacení, symboliku a atributy.

Technika: Objektová tvorba, kombinovaná

Pomůcky: Nepotřebné materiály určené k vyhození nebo recyklaci. Nemělo by se jednat převážně o hotové předměty, ale jejich vhodné využití se nevylučuje. Plastové lahve, staré noviny, kartony, toaletní ruličky, obvazový materiál, tavicí pistole, lepidlo, lepicí pásy, bavlnky, dřevo, igelity apod.

Inspirace: Pet-art, Veronika Richterová, Linda Čihářová – např. Magnetické pole a Můrouši, Trashmade, Shalom Neuman, Theo Jansen, Karel Nepraš, Jane Perkinsová, Chie Hitotsuyama, Robert Bradford, Enrico Tato Micheletto, Venera Kazarova, Tim Noble a Sue Webster, socha sv. Václava ze svatováclavské kaple Chrámu sv. Víta, socha sv. Václava od

Myslbeka, svatý Václav na votivním obraze Jana Očka z Vlašimi, sv. Václav od mistra Theodorika, Karla Škréty, Gumpoldova legenda

Očekávané výstupy vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia:

- Vzdělávací obsah Obrazové znakové systémy:

- Rozpoznává specifičnost různých vizuálně obrazných znakových systémů a zároveň vědomě uplatňuje jejich prostředky k vytváření obsahu při vlastní tvorbě a interpretaci
- V konkrétních příkladech vizuálně obrazných vyjádření vlastní i umělecké tvorby identifikuje pro ně charakteristické prostředky
- Na příkladech vizuálně obrazných vyjádření uvede, rozliší a porovná osobní a společenské zdroje tvorby, identifikuje je při vlastní tvorbě
- Při vlastní tvorbě uplatňuje osobní prožitky, zkušenosti a znalosti, rozpoznává jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření

- Vzdělávací obsah Znakové systémy výtvarného umění

- Nalézá, vybírá a uplatňuje odpovídající prostředky pro uskutečňování svých projektů
- Využívá znalosti aktuálních způsobů vyjadřování a technik možností zvoleného média pro vyjádření své představy
- V konkrétních příkladech vysvětlí, jak umělecká vizuálně obrazná vyjádření působí v rovině smyslové, subjektivní i sociální a jaký vliv má toto působení na utváření postojů a hodnot

- Samostatně experimentuje s různými vizuálně obraznými prostředky, při vlastní tvorbě uplatňuje také umělecké vyjadřovací prostředky současného výtvarného umění.

Dílčí výstupy:

- Žák se seznámí s rozličným množstvím možností výtvarné tvorby a kriticky se rozhodne pro výběr vhodných prostředků vlastního vyjádření
- Rovněž tak dokáže pracovat pouze s fragmenty uměleckého díla a identifikovat je jako vyhovující pro vlastní tvorbu
- Sám aktivně vyhledá další možné inspirační zdroje, o kterých otevřeně diskutuje, a nabízí je
- Nejen, že je schopen výběru vhodných prostředků, ale i jejich uplatnění, které s pomocí a pod metodickým vedením realizuje ve skupině
- Promýšlí možnosti námětu a zjišťuje doplňkové informace
- Spolupracuje a komunikuje o společné tvorbě s ostatními účastníky
- Aktivně se zapojuje do tvorby, přemýšlí o koncepci díla a jeho symbolice

Realizace:

Celková časová dotace: dvě vyučovací jednotky

Před realizační fází: V této fázi se žákům představím a uvedu důvody našeho setkání. V rámci toho je obeznámím s tématem mé bakalářské práce, čímž naznačím, čeho se bude naše spolupráce dotýkat. Objasním rozdělení tématu na tři části, s kterými budeme v jednotlivých hodinách pracovat. Během této doby rovněž dohodnu s vyučujícím možnou instalaci na školních chodbách.

Motivační fáze: Žáci již znají téma celku, tedy Obnova posvátnosti v českém barokním malířství. Připomenout nejprve tři části Obnova, posvátnost a barokní malířství a upozornit je, že nyní se zaměříme na první z nich.

Z počátku žáky zaktivovat dotazováním o pojmu Obnova. Co slovo znamená a následně, co jim slovo asociuje. Mířit ke shrnutí informací do obecnější definice, aby si žáci pojem ujasnili. Ukázat běžně recyklovaný materiál – sklo, plast, oblečení a dotázat se, jakým termínem označujeme opětovné použití. Dále pokračovat v dotazování, zda je možné, aby se takové předměty (staré noviny, plastové lahve, rozbité předměty apod.) vystavovaly v galerii. Promítat na ukázkou díla vyrobená z recyklovaných materiálů a nechat žáky vyslovit jejich názor. Promítání prokládat stručným komentářem o tvůrcích a tvorbě, kterou vidí. Žáky upozornit, aby si dělali poznámky, co se jim líbí nebo je zaujme. Pokud by v době realizace probíhala vhodná výstava, bylo by dobré ji se studenty navštívit, a doporučit jim aby si zajímavé momenty fotili. Poslední fotografii promítnout sochu sv. Václava ze svatováclavské kaple v Chrámu sv. Víta a položit otázku, koho socha zobrazuje. Dát jim prostor říct, co vědí o sv. Václavovi, a navázat na to, kde dosud můžeme nalézt odkaz na sv. Václava. Mělo by během povídání zaznít, že je to patron naší země. Pokud se tak nestane tuto informaci připomenout a dodat, že kromě toho je náš první světec a byl i vévodou, na což odkazuje knížecí čapka. Během toho promítat další jeho zobrazení.

Rizika: V případě, že by žáci nepoznávali sochu sv. Václava připravit si přiměřené nápovědy, např. upozornit, že zatím nemá korunu, a není to tedy král, prozradit, kde se socha nachází apod. V hledání odkazech napovídat obecně známé – dvacetikoruna, svatováclavské klenoty nebo Václavské náměstí, možná si někdo vzpomene na kostel sv. Václava nacházející se v okolí jeho bydlíště.

Hlavní fáze: Zadáním je socha/objekt z dostupných recyklovatelných materiálů. Stanovit minimální a maximální výšku. Studenti se rozdělí do stejně velkých skupin a promyslí námět sv. Václava s důrazem na nově nabyté nebo upevněné znalosti, realizaci a umístění. Prodiskutují jejich materiální možnosti a představy konečného výsledku. Obejít po chvíli skupinky a zkontrolovat, jakým se ubírají směrem, případně jejich návrhy

konzultovat, především v oblasti technických a materiálních možností. Jako příklad realizace může být objekt sv. Václava sedícího na trůně, tedy jako knížete vytvořeného z kartonových desek a novinového papíru, upevněný papírovou lepenkou a sádrovými obvazy. S každou skupinou probrat technický postup základní kostry. Dekorační a zdobné fáze budou samostatným dílem skupiny. Uskutečnit konečnou instalaci.

Rizika: Jelikož je realizace závislá na aktuálně promyšlených konceptech, materiály není možné dopředu přichystat. Lze pouze připravit jen některé a navrhnout je. Pokud by však žáci chtěli do své tvorby použít jiné jim dostupné materiály, je samotná činnost možná až následující vyučovací jednotku. Dát pozor na nebezpečné objekty a nevhodné vulgární ztvárnění.

Závěrečná fáze: Zde dát prostor skupinám pro prezentaci výtvorů, chtít, aby zmínily promyšlený koncept, postup práce a jak jsou s výsledkem spokojeny.

Reflexní otázky:

Jak jste pojali sv. Václava a proč?

Který materiál jste zvolili?

Inspirovali jste se při hledání materiálů a vytváření námětu a kým/čím?

Použili jste něco netradičního nebo zajímavým způsobem?

Jak jste postupovali při výrobě... vybrat podle možností např. hlavy, trupu apod.?

Znamená Váš sv. Václav nějaký odkaz nebo symboliku?

Byla ti práce s netradičním materiálem příjemná a proč?

Čím se tato tvorba lišila například od keramiky?

Rizika: V případě, že se dílo technicky nezdaří a objekt nebude držet pohromadě jako figura, promyslet alternativu např. povedené fragmenty zavěsit na provázky a vhodně umístit. Zamezit nevhodné komunikaci a posmívání. Dbát na to aby prostor k vyjádření dostal každý ze skupiny.

2.5.2 Atributy světců

Tematický celek, téma, námět: Posvátnost, atributy světců, Má vizuální výpověď/řeč

Výtvarný úkol: Vytvoření obrysu svého těla z archu papíru, následné zobrazení sama sebe a vyzdobení tím, co o žákovi nejvíce vypovídá, co je pro něj charakteristické. S důrazem, jak žák vidí sám sebe. Je vítána stylizace a nadsázka, inspirace moderním a současným uměním. Samotný obrys postoje má být rovněž charakteristický. Zahrnout do výpovědi oděv, účes, barvy, ozdoby a líčení, charakteristické atributy, zájmové, metaforické nebo symbolické předměty.

Technika: Malba na vystřižený obrys těla

Pomůcky: Arch papíru, tempery, vodové barvy, štětce, nůžky

Inspirace: Výtvarný úkol Jak schovat můj stín z publikace Výtvarné čarování od Vladimíry Slavíkové Obrazy světců mistra Theodorika, atributy světců, Jano Köhler, sochy na Karlově mostě, Henri Rousseau - autorportrét, Atributy konzumního člověka: Sir Eduardo Paolozzi - Real Gold, Preslová Míla – Žena v domácnosti, Václav Girsá.

Očekávané výstupy vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia:

- Vzdělávací obsah Obrazové znakové systémy:

- Objasní roli autora, příjemce a interpreta při utváření obsahu a komunikačního účinku vizuálně obrazného vyjádření
- Na příkladech vizuálně obrazných vyjádření uvede, rozliší a porovná osobní a společenské zdroje tvorby, identifikuje je při vlastní tvorbě
- Při vlastní tvorbě uplatňuje osobní prožitky, zkušenosti a znalosti, rozpoznává jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření

- Na příkladech objasní vliv procesu komunikace na přijetí a interpretaci vizuálně obrazných vyjádření; aktivně vstupuje do procesu komunikace a respektuje jeho pluralitu

- Vzdělávací obsah Znakové systémy výtvarného umění

- Využívá znalosti aktuálních způsobů vyjadřování a technik možností zvoleného média pro vyjádření své představy
- Charakterizuje obsahové souvislosti vlastních vizuálně obrazových vyjádření a konkrétních uměleckých děl a porovnává výběr a způsob užití prostředků
- V konkrétních příkladech vysvětlí, jak umělecká vizuálně obrazná vyjádření působí v rovině smyslové, subjektivní i sociální a jaký vliv má toto působení na utváření postojů a hodnot
- Samostatně experimentuje s různými vizuálně obraznými prostředky, při vlastní tvorbě uplatňuje také umělecké vyjadřovací prostředky současného výtvarného umění.

Dílčí výstupy:

- Žák provede sebereflexi své osobnosti a výtvarně ji zpracuje
- Zaměří se přitom na vlastní názor a vnímání sebe sama
- Inspiruje se v uměleckých oporách současných i historických umělců
- Žák přispěje k bezpečné atmosféře při tvorbě i následné komunikaci
- Bude přemýšlet o vizuálním vyjádření ostatních účastníků

Realizace:

Celková časová dotace: dvě vyučovací jednotky

Motivační fáze: Navštívit se žáky Karlův most, v úvodu zmínit, že pokračujeme dalším obsahem Posvátnost. Zeptat se, proč stojíme zrovna na Karlově mostě, a co je zde významného ve spojitosti s pojmem Posvátnost. Pokračovat v dotazování, jak od sebe odlišujeme jednotlivé světce. Vyslat žáky s pracovním listem, který bude obsahovat název sochy a stručné vysvětlení gest a atributů. Vyzvat je, aby si vybrali jednu ze sousoší a vyfotili se před ní v podobném seskupení, avšak mohou použít vlastní současná gesta a své osobní atributy. Rozloučení doplnit zadáním, aby se zamysleli nad svými osobními atributy, které je charakterizují, vypovídají o jejich osobnosti a zájmech. Aby do výpovědi zahrnuli i barvu, účes a oblečení a poprosit je, aby se zaměřili na vlastní názor, jak vidí sami sebe.

Rizika: Upozornit je, že se netolerují vulgární gesta.

Hlavní fáze: Koná se v učebně. Před vyučováním v učebně připravit ukázky historického, moderního a současného autoportrétního vyobrazení. Zadat úkol obkreslit v leže své tělo na arch papíru a vymalovat ho tak, jak vidí sami sebe, a pro žáka s charakteristickými atributy. Před započítím činnosti vyzvat žáky, aby se inspirovali připravenými materiály, nevadí, pokud nepoužijí lokální barvy nebo stylizují tvary. Záleží na tom, jak vidí sami sebe. Doplnit komentářem, např.: „Možná se Vám zdá tento autoportrét zvláštní, autor nepoužil ani reálné barvy ani tvar svého těla, ale takto se cítil a vidí sám sebe. Konečný výsledek vystříhnout a vystavit v kmenové učebně třídy.

Rizika: Opět dát pozor na nevhodné polohy a gesta. Rizikem je rovněž možnost dotknout se citlivé stránky studenta, např. pokud má závažný problém, zdravotní, sociální apod.

Závěrečná fáze: Vytvořit komunitní kruh pro prezentaci a poprosit, aby ostatním sdělili, jak se ztvárnili a proč. Respektovat přitom sdělení ostatních, pokud je například vidí jinak.

Reflexní otázky:

Má tvá vizuální stránka nějaké sdělení?

Vidím, že jsi namaloval/a Je to tvá oblíbená činnost, barva, oblečení?

Co je pro tebe z celého zobrazení nejdůležitější?

Vidí tě ostatní takhle nebo jsi se setkal/a i s nepochopením?

Vadilo ti takové nepochopení, jak jsi to vyřešil/a?

Chceš nám říct důvod netradiční barvy/tvaru, který jsi použil/a pro své ... ruce, hlavu, tělo?

Rizika: největší riziko vidím v předem nastavené nežádoucí atmosféře třídy a sociálním vyčleňování jedince, které není vyloučeno. Pečlivě konzultovat s vyučujícím, zda je takto nastavený komunitní kruh možné uskutečnit. V opačném případě zvážit jak při komunikaci postupovat, aby se dotyčný jedinec cítil bezpečně.

2.5.3 Pašije

Tematický celek, téma, námět: Barokní malířství, Pašije, cyklus Co mě trápí

Výtvarný úkol: cyklus fotografií na námět Co mě trápí, konkrétní námět zvolí žáci sami. Fotografie budou počítačově upraveny, aby evokovaly barokní malířství.

Technika: Fotografie, počítačová úprava

Pomůcky: Lepší fotoaparát, rekvizity podle zvoleného námětu

Inspirace: Karel Škréta – Pašijový cyklus, Václav Hollar, Mistr Vyšebrodského oltáře, Mistr Třeboňského oltáře, Caravaggio, Tizian, Rubens, Rembrandt, El Greco, Brandl, Freddy Fabris – Renesanční serie, divadelní představení Moravské pašije

Očekávané výstupy vycházející z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia:

- Vzdělávací obsah Obrazové znakové systémy:

- Porovnává různé znakové systémy

- Rozpoznává specifickou různost vizuálně obrazných znakových systémů a zároveň vědomě uplatňuje jejich prostředky k vytváření obsahu při vlastní tvorbě a interpretaci
- V konkrétních příkladech vizuálně obrazných vyjádření vlastní i umělecké tvorby identifikuje pro ně charakteristické prostředky
- Na příkladech vizuálně obrazných vyjádření uvede, rozliší a porovná osobní a společenské zdroje tvorby, identifikuje je při vlastní tvorbě
- Při vlastní tvorbě uplatňuje osobní prožitky, zkušenosti a znalosti, rozpoznává jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření

- Vzdělávací obsah Znakové systémy výtvarného umění

- Nalézá, vybírá a uplatňuje odpovídající prostředky pro uskutečňování svých projektů
- Využívá znalosti aktuálních způsobů vyjadřování a technik možností zvoleného média pro vyjádření své představy
- Své aktivní kontakty a získané poznatky z výtvarného umění uvádí do vztahů jak s aktuálními i historickými uměleckými výtvarnými projevy, tak s ostatními vizuálně obraznými vyjádřeními, uplatňovanými v běžné komunikaci
- Charakterizuje obsahové souvislosti vlastních vizuálně obrazových vyjádření a konkrétních uměleckých děl a porovnává výběr a způsob užití prostředků
- Samostatně experimentuje s různými vizuálně obraznými prostředky, při vlastní tvorbě uplatňuje také umělecké vyjadřovací prostředky současného výtvarného umění.
- Vytváří si přehled uměleckých vizuálně obrazných vyjádření podle samostatně zvolených kritérií

Dílčí výstupy:

- Žák vyhledá z více uměleckých období způsoby zobrazení pašijových scén a vybere z nich vhodné inspirační momenty, které použije.
- Zaměří se na specifika barokního zobrazování a identifikuje je.
- Vyhledané poznatky použije při úpravě fotografií
- Přemýšlí o námětu a na základě skupinové diskuze zvolí konkrétní námět
- Spolupracuje se skupinou na výběru stěžejní předlohy, vytvoření kompozice, udělení rolí a následné realizaci

Realizace:

Celková časová dotace: dvě až tři vyučovací jednotky

Motivační fáze: Navštívit se žáky kostel svatého Mikuláše na Malé Straně a prohlédnout s nimi pašijový cyklus Karla Škréty. Před vstupem do kostela objasnit, že poslední výtvarný úkol vychází z barokního malířství. Dodat stručný komentář o osobnosti Karla Škréty. Není nutné, aby měli žáci přesné znalosti, stačí je obeznámit, že se jedná o scény zobrazující utrpení a smrt Ježíše Krista.

Po návštěvě kostela uskutečnit v učebně komunitní kruh.

Otázky:

Jak na Vás působily obrazy takto zobrazující Ježíše?

Co myslíte, že vypovídá jeho výraz v tváři?

Zkuste se zamyslet, co Vás teď nejvíc trápí.

Máte vždy příležitost říct, co Vás trápí, a přikládají tomu dospělí důležitost?

Vytvořme společně situace, která trápí všechny, a chtěli byste pro ně větší pochopení.

Příkladem mohou být scény: Ranní příprava do školy - zaspání, vynadání rodiči. Škola - nečekaný test, zažití nějaké trapné situace. Po škole - nepohodnutí s přáteli apod. Psát si poznámky situací, o kterých žáci vypráví. Nakonec jim je přečíst a navrhnout postup příběhu a strukturu jednotlivých scén. Rozdělit studenty do skupin.

Rizika: Opravy a rekonstrukce kostela, v takovém případě připravit alternativní kostel s pašijovými scénami. Opět riziko dotknutí se citlivých míst, směřovat otázky k obecným dospívajícím problémům, jako nepochopení se s rodiči, škola, hádky s kamarády apod. V případě nemožnosti společné shody, neochoty otevřené komunikace apod., nejprve rozdělit žáky do menších skupin a každá skupina zvlášť vybere jeden námět, který ztvární. Pokud si dvě skupiny vyberou shodný námět, inspirativně skupinu podnítit pro částečné odlišení.

Hlavní fáze: Každá skupina prodiskutuje svoji část příběhu a inspiruje se při sestavování kompozic v pašijových scénách. Rozdělí si role, přinesou si potřebné rekvizity a nafotí několik variant obrazu. V případě zájmu žáků mohou fotit i ve volném čase, tedy na jiných místech než v prostorách školy. Vybrat s ohledem na názor skupiny jeden nejlepší snímek, který bude zahrnut do společného cyklu. Promítnout studentům příklady barokní malby, v kterých se objevuje temnosvit a pokusit se podle toho v počítačové učebně upravit fotografie. Každá skupina bude upravovat svou fotografii.

Závěrečná fáze: V této části žáci ve skupině pohovoří o inspiračních zdrojích,

Reflexní otázky:

Vycházeli jste z nějaké konkrétní situace, která se Vám stala?

Jak jste se cítili, když jste situaci jen předstírali?

Byla ti role rodiče/ toho, kdo hubuje/ učitele příjemná?

Inspirovali jste se v sestavení scény některým obrazem, kterým a proč?

Je pro tebe uvolňující zjistit, že i ostatní mají podobné problémy nebo že zažili podobné trapné situace?

Napadají Vás nějaké nevhodné možnosti, jak lidé řeší své problémy?

Jak řešíte špatný den vy?

Rizika: Nejasné estetické hledisko nejednotného vizuálního výsledku.

2.6 Závěr k didaktické části

Cílem didaktické části bylo propojení tématu Obnovy posvátnosti v barokním malířství, z vícera možných hledisek, které nabízí, s aktuálními tématy, osobními zkušenostmi a prožitky studentů. Pro srozumitelné uchopení jsem jej rozdělila na tři obsahy, kterými disponuje, a dále k nim přiřadila náměty inspirované teoretickou částí této práce. Učinila jsem tak proto, že se mi zdálo logické navázat na prostudované části tohoto rozsáhlého celku. Díky hlubšímu pochopení se mi lépe koncipovaly jednotlivé didaktické úkoly, ať už se jedná o jejich vytvoření, stanovení cílů, inspirační zdroje, až po samotnou realizaci, která obsahovala motivaci, hlavní činnost a závěr. Pozornost jsem vícenež na didaktické pojetí hlubšího pochopení barokního umění kladla na osobní rozvoj studenta, jeho psychické a sociální stránky. Záměrem bylo v rámci problematik blízkých studentovi probudit vnitřní zájem o aktivity, které jsem sestavila tak, aby s barokním uměním souvisely. Došlo tedy k neuvědomovanému získání dalších vědomostí z oblastí Obnovy, Posvátnosti a Barokního malířství. Důvody mého zaměření na psychickou a sociální stránku osobnosti studenta nespočívaly jen v nápomocném zisku poznatků z dějin umění. Vedlo mě k tomu vědomí tohoto složitého období lidského života a zájem o přispění ke zdravému a harmonickému rozvoji. Již jsem zmínila tuto nezastupitelnou roli výtvarného oboru v oblasti prevence, ale jsem si vědoma i jiných jeho kvalit a hodnot, které lze v praxi využít k lepšímu prožívání i chování jedinců.

Již takto rozsáhlé cíle jsem dále rozšířila o snahu zařadit i současné umění jako inspirační zdroj tvorby. Splnila jsem tak jeden z obsahů, který jsem si stanovila a jednak požadavky a pojetí současné výtvarné výchovy.

Kromě kapitol z teoretické části mi podnětem k vytvoření didaktického úkolu Atributy světců byla kniha Výtvarné čarování Vladimíry Slavíkové. Tato publikace slouží

k artefieticky pojatým hodinám výtvarné výchovy. Výtvarné úkoly jsou rozděleny do čtyř ročních období, a to již napovídá celkovému zaměření knihy na předškolní věk. Původní námět se nazývá Jak schovat můj stín. Výtvarné zpracování je v podstatě stejné, děti vytvoří na papír obrys těla, který pak vymalují. Chtějí-li, aby se jim „stín“ podobal, ztvární jej podle svého oblečení, barvy vlasů a očí. Ale zatímco cílem této činnosti je pozitivní pohled na svět, který se občas vyskytne ve stínu, avšak každé temné místo má své řešení třeba tím, že jej sami zlepšíme. Cílem v úkolu Atributy světců je osobní vyrovnání se s kontrastem vnímání sebe sama a tím, jak nás vnímají ostatní. Úkol dále odkrývá nápomocnou cestu k vytváření vlastní identity. Nepřímým kultivujícím prvkem v oblasti posvátnosti pak je motivační část, při které studenti pozorují sochy zobrazující světce a odlišují je pomocí jejich gest a atributů. Při reflexy vlastní tvorby pak dochází k uvědomění si důležitosti viditelné symboliky při vizuální komunikaci, jejich rizik, ale i možností. Je pak už na naší osobnosti, jak s tímto vědomím naložíme, zda ji dokážeme využít ve svůj prospěch, jsme dostatečně silni se s ní vyrovnat, nebo se raději skryjeme v davu.

Jestliže předešlý námět vyznívá v porovnání s inspirací příliš prvoplánově, námět sv. Václava má mnohem větší nároky. Obsah Obnova v tomto úkolu znamená dvojí, prostupuje jak prostřednictvím výtvarného prostředku, tak prostřednictvím námětu. Myšlenka propojení teoretické části s didaktickou, která se měla rovněž nést v duchu názvu celé práce, mě napadla během studia utváření barokní zbožnosti na českém území. Pojem obnova se zde nespojoval pouze s navrácením vznešenosti křesťanství, ale také s osobou sv. Václava. Při této příležitosti byl sv. Václav veleben jako symbolika pevného pouta českých zemí ke křesťanství, panovníků křesťanů díky navrácení se ke kořenům vzniku naší země. Po rozdělení tématu na tři obsahy a určení námětu pro první z nich pro mě tedy byla jasná volba námětu sv. Václava. Během motivace je naznačeno, že se v dějinách i v baroku až dosud stále navracíme k tomuto významnému panovníkovi a světcovi naší země, čímž je připravena možnost odhalit smysl úkolu, tedy odpověď na otázku proč vytváří sv. Václava. Zároveň je to opět spojení aktuální problematiky – obnovy přírodního prostředí a zdrojů s barokní tematikou.

V úkolu Pašijové scény jsem už kvůli smutným náladám, které vyvolávají, nechtěla dojít k jejich podrobnější analýze a zaměřila jsem se čistě na jejich obecnou výpověď Utrpení. Barokní malířství zde reprezentuje osobnost Karla Škréty, jeho díla z kostela sv. Mikuláše a závěrečná úprava fotek. S posledním zmíněným by se pro hlubší poznání barokního malířství dalo více pracovat, než jak jsem to učinila já, tedy pouze promítáním vybraných barokních maleb s doprovodným komentářem specifik barokní tvorby. Již se mi, ale úkol zdál příliš rozsáhlý a bála jsem se, aby nezanikly jednotlivé jeho složky v nepřehledný chaos. Při tvoření tohoto úkolu už jsem pokračovala v původní myšlence propojit obě části této práce, a námět jsem tak měla předem určený. Myslím, že by neškodilo, kdyby jeden z úkolů sloužil čistě ke kultivaci barokní kultury, já jsem ale měla pocit, že možnosti výtvarné výchovy v několikrát připomenutém významu z hlediska psycho - sociologického rozvoje nejsou vyčerpány.

Tím že jsem propojila obě části práce a zároveň vmísila do didaktické části její přesný název, vnímám didaktickou část jako celek, a jakési pouto mezi jednotlivými didaktickými úkoly i přesto, že na sebe nenavazují. Snažila jsem se ukrojit z nabízených hledisek od každého kus něčeho jiného, což se myslím podařilo. Bylo by časově velmi náročné uceleně pojmout obsahy Obnova, Posvátnost a Barokní malířství. Zároveň si ale myslím, že kdybych nerozdělila celé téma na tyto obsahy neinspirovalo by mě to tolik, jako když jsem se zaměřila se na jednotlivé pojmy. Tíhlo by mne to pouze k prvoplánové kultivaci v oblasti barokní tvorby, což jsem nechtěla.

3 Výtvarná část

Tuto část jsem pojala jako východisko celé práce a jejích inspiračních hodnot. V průběhu studia k této práci jsem se zaměřovala na vlastní pocity, které ve mně díla vyvolají a nejvíce na mne zapůsobila tvorba Karla Škréty. Jeho malby jsem si postupně více vykládala jako psychologickou sondu do charakterů lidí. Zjistila jsem, že osobnostní rysy, které jsou v malbě zachyceny a pocházejí z malířova pozorování se k dnešku velmi nezměnily. Setkáváme se i dnes s lidmi se stejnými vlastnostmi, charakterem, jako měli lidé tehdy. Možná proto, že jsou jeho malby aktuální, na mne zapůsobily a vyvolaly ve mně asociaci na osoby z mého okolí. Rozhodla jsem se tedy ve své tvorbě zachytit fragmenty Škrétových obrazů, tváře, které mne svým výrazem oslovily.

Při výběru konkrétních maleb jsem byla silně ovlivněna i vzpomínkou na osoby, které mi výraz tváře připomínal a které pro mě mají osobní význam. Stěžejní téma práce je Posvátnost. V kapitole ve které jsem o posvátnu hovořila, jsem zmínila různá chápání pojmu. Vedle smyslu náboženského znamená posvátnost určitou hodnotu, která se vztahuje na osoby, místa, vzpomínky, předměty. Nejčastější je, že těmto „posvátnostem“ dává nejsilnější význam jiná osoba. A když v nás něco vyvolá asociaci na to, co je pro nás posvátné, ovlivní to naši selekci.

Malby dále doplňuji popisem pocitu který ve mne tváře vzbudily s psychologickým aspektem.

Techniku jsem zvolila kombinovanou, ve třech případech jsem k zobrazení tváře použila tužku v kontrastu s tmavým akrylem, abych výraz více zvýraznila. Toho jsem docílila i černým pozadím na všech malbách. Volba černobílá reprodukce má odkazovat na světlo a tmu, které jsou v náboženské symbolice důležité.

3.1 Hrdost

Původní malba Karla Škréty zobrazuje Pannu Marii ve chvíli nejvyšší bolesti v momentě ukřižování Krista. V její tváři je ale patrna hrdost a opovržení těmi, kteří ho umučili. S podobnou psychologií se setkávám u lidí, kteří se odmítají pokořit vydírání, nátlaku, násilí. Nechtějí se stát otroky nespravedlivého jednání. Jsou to lidé velmi vážní a důstojní. Mohou na ostatní působit až přísně, v jejich nitru je ale spravedlivost a potřeba chránit své blízké. Jsou připraveni brát následky svého pevného postoje, důležitější pro ně je čisté svědomí a vědomí, že zůstali věrni. Nevylučuje se u nich pokora, pokud je před někým kdo si jí zaslouží.

Obr. 1 Jana Stejskalová. *Hrdost*, 2017. Malba akryl na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie

3.2 Citlivost

Tento obraz na mne z celé Škrétovy tvorby zapůsobil asi nejvíce. Zobrazení pouze částí Andělova obličejě dodává dojemnost a křehkost. Objatá ramena a letmo položené prsty Anděla na Matoušově rameni dodávají celému účinku intimitu. Popis k tomuto obrazu jsem poprvé četla v E. H. Gombrichovi v knize *Příběh umění*, kde se zabýval Caravaggiovým obrazem stejného námětu. Caravaggiův první obraz s tímto námětem zobrazoval sv. Matouše, tak jak by se výjev mohl skutečně odehrát, představil si ohromeného ngramotného starce, kterému anděl při psaní vede ruku. Podle Gombricha se zdálo kritikům nepřipustné, aby takto neuctivě zobrazil sv. Matouše a Caravaggio byl nucen vytvořit ještě jeden, který byl poté zveřejněn. Na mne z těchto dvou Caravaggiových obrazů více zapůsobil ten první. Akt anděla ve mně nezbudil pocit nedůstojnosti sv. Matouše, naopak mi přišel velmi pozorný a milý. Stejně pocity ve mne vyvolal i tento Škrétův obraz. Připomíná mi momenty v životě, z kterých jsem byla nervózní nebo jsem cítila strach. V takové chvíli pomohl citlivý přístup, pevné sevření ruky nebo objetí, jako důkaz víry, stejně jako Anděl objímá sv. Matouše.

Obr. 2 Jana Stejskalová. *Citlivost*, 2017. Malba akryl a tužka na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie

3.3 Důstojnost

Při psaní kapitoly Pašijový cyklus a prohlížení obrazů cyklu mě na první pohled zaujala důstojná tvář Krista. Při čtení evangeliích jsem si představovala přesně takovou důstojnou a povznesenou Kristovu tvář. Snažila jsem se vyhledat a porovnat i jiné pašijové cykly a zdá se mi, že Škréta můj dojem z Písma vystihl nejvíce. Nejsilnější se mi zdál obraz Bičování, při kterém ačkoli Kristus velmi trpí, jeho tvář neubývá této důstojnosti. Utrpení je v ní citelné, avšak nad jeho mučedníky, nad nepochopenými slovy a nedorozuměním. Snést takovou trpkost není jednoduché a vyžaduje to smíření se se situací. Tento obraz mi připomněl mé prarodiče, kteří ačkoli snášeli křivdu a nespravedlivé jednání, dokázali se nad situací důstojně povznést a vyrovnat se s ní. A stejně jako posvátné obrazy měly sloužit za vzor jednání věřících, oni jsou osobní vzor pro mě.

Obr. 3 Jana Stejskalová. *Důstojnost*, 2017. Malba akryl na plátně, 20x20. Zdroj: vlastní fotografie

3.4 Chamtivost

Zdrojem je opět fragment obrazu z Pašijového cyklu K. Škréty. Tentokrát zobrazuje Kaifáše před kterým je Kristus vyslýchán. Již ze čtení evangelií na mne Kaifáš působil jako člověk, kterému nezáleží na skutečné objektivní pravdě. Jeho záměrem je získat ze situace co nejvíce, prostředkem mu často je řečnictví a demagogie. Zdá se, že netuší, že je jeho jednání špatné a cítí se velmi spokojeně. Pokud neuspěje, je překvapen a prohru neuznává. V čisté formě jsem se s takovou osobností nesetkala. Avšak tendence k podobnému jednání u lidí vídám. Na obraze Škréty je v blízkosti Kaifáše falešný svědek, který mu důvěrně svědčí. Kaifáš přitom nehnutě sedí a užívá si Kristovu nepříznivou situaci. Výraz vypovídá, že je přímo nastaven k naslouchání špatných věcí o Kristovi, a pomluvy se mu poslouchají dobře. Ke svému rozhodnutí by svědka ani nepotřeboval, je si ale vědom nutnosti důkazu, ať je jakkoliv pochybný.

Obr. 4 Jana Stejskalová. *Chamtivost*, 2017. Malba akryl a tužka na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie

3.5 Hloupost

Poslední vlastnost postav zobrazená v tvářích Škrétových maleb, kterou jsem zachytila, byla Hloupost. I velmi chytrý a vzdělaný člověk, může být hloupý, nemá-li vlastní názor. Zdvojnásobuje ji tím, že převzatý názor, často někoho vlivného, okázalé hlásá. Tyto osoby vtiskl Škréta do tváří vedlejších postav, Kristovým mučitelům a posměváčkům. Shrnula jsem ty nejexpresivnější do jednoho plátna, abych jejich výraz ještě zdůraznila. Vyplazené jazyky sice nejsou častým projevem takových lidí, ale jejich chování zanechává stejný dojem.

Obr. 5 Jana Stejskalová. *Hloupost*, 2017. Malba olej a akryl na knižní desce, 22x39. Zdroj: vlastní fotografie

ZÁVĚR

Jak jsem již zmínila v úvodu celé práce, jsem si vědoma rozsáhlosti tématu, a tím spojených obtíží celkového uchopení. Pokusila jsem se vyhledat a popsat okolnosti rozšíření zbožnosti v českých zemích a dále se zaměřit na malbu jako jednu z příčin i důsledků. Při velikosti tématu nebylo možné podrobné regionální uchopení ani postupný historický vývoj a spokojila jsem se s obecným popisem. Přitom odlišnou situaci od Prahy z počátku vykazovaly například západní Čechy, popisovaný stav neplatí tedy plošně ve stejném časovém období.

Důležitým pojmem tématu je pojem *posvátno*. Při hledání definic jsem v mé snaze zpracovat téma uceleně a pochopit tak posvátno optikou barokního člověka narážela na obtíže. V odborné literatuře jsem se setkávala pouze s obecnými projevy posvátna lidí v 17. století. Je obtížné posoudit, jak byl tehdy pojem skutečně chápán, už proto, že lidé byly většinou negramotní a své myšlenky si nezapisovali. Pojetí pojmu jsem tedy studovala v literatuře z 20. století a v soudobé literatuře. Při čerpání informací z těchto knih jsem se při psaní kapitoly *Posvátnost* obávala, že by text mohl být zavádějící, protože myšlenky nepochází z období 17. Století. Omezila jsem se tedy pouze na obecná chápání pojmu, která lze předpokládat, že byla platná i v době baroka. Už protože některá vyjádření pochází ze *Slovníku biblické teologie*, který odkazuje na Písmo svatého. Tato skutečnost ovlivnila i vyhledávání děl zobrazující posvátné. Snažila jsem se v obrazech vyhledat i jiné působení posvátna než pouze námětem, ale rovněž jsem je v literatuře obtížně nacházela. Vyhledávání souvislostí, které by mi dovolily objevit nové poznání, by vyžadovalo odbornější připravenost v oblasti teologie, umění, filozofie, na níž podle mého názoru nejsem připravena. Opět jsem se tedy omezila pouze na vybírání děl, která produkovala posvátnost především námětem, didaktickou a vzdělávací náboženskou funkcí nebo sloužila jako příklad a vzor křesťanů. Mou snahu objevit jiný projev posvátna nejvíce odráží kapitola *Petr Brandl* a obraz *Kristův křest*, zde se mi podařilo nalézt symboliku světla a propojit jí s informacemi z kapitoly *Posvátnost*.

Zařazení Karla Škréty do práce je odůvodněno jeho stěžejní rolí při začátcích barokní malby v českých zemích a jeho trvalým odkazem. Pro jeho důležitost se mi zdálo podstatné popsat i jeho osobnost a zejména vztah ke křesťanské víře, která byla původně protestantská. Jeho následovníka Jana Jiřího Heinsche jsem zvolila jako dobrého reprezentanta maleb zobrazující didaktickou náboženskou stránku barokního umění, k čemuž jsem přizpůsobila i ukázkou a popis díla. Křest Kristův od Petra Brandla jsem měla tu čest spatřit na výstavě *Vznešenost a zbožnost. Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách*, kde na mne zapůsobil svým pojetím světla a rozhodla jsem se ho rovněž zařadit.

V didaktické části jsem se snažila o navázání tématu, ačkoli jsem nechtěla sklouznout pouze ke kultivaci v oblasti barokního malířství. Do cílů didaktických úkolů jsem dokázala skloubit jak teoretické poznatky, tak rozvoj osobnosti žáka a ucelení jsem docílila splnutím námětů didaktických úkolů s teoretickými částmi práce.

Ve výtvarné části se mi inspirací staly práce Karla Škréty. Vzbudily ve mně ohlas mého druhého silného zájmu, kterým je psychologie a prohlížení jeho maleb mne nutilo k přemýšlení o charakterech lidí, které zobrazuje. Protože o lidech z mého okolí často uvažuji, evokovaly ve mně obličej vzpomínku na mé blízké a známé. Záměrem tedy bylo zachytit tyto tváře a popsat dojmy, které ve mne vyvolaly.

SEZNAM LITERATURY

Bible: Písmo svaté Nového zákona. Český ekumenický překlad. 3. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1993

ČORNEJOVÁ, Ivana – KAŠE, Jiří – MIKULEC, Jiří – VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí koruny České VIII. (1618-1683)*, Praha: Paseka, 2008

Dvorský, Jiří: *Dějiny českého výtvarného umění II/1, 2.* Praha: Academia, 1989.

DUPLACY, Jean – KOLÁŘ, Petr - LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie.* Řím: Velehrad - Křesťanská akademie, 1991

ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní.* 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1994.

FRANZEN, August. *Malé církevní dějiny.* 1. vyd. Praha: Zvon, 1992

Gombrich, Ernst Hans. *Příběh umění.* Argo: Praha 1992

GUARDINI, Romano. *O podstatě uměleckého díla,* 1. vyd. Praha: Triáda, 2009.

HALL, James – PLZÁK, Allan. *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění.* Praha: MF, 1991

HAZUKOVÁ, Helena - Pavel ŠAMŠULA. *Didaktika výtvarné výchovy I.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005

HRDINA, Ignác Antonín. *Dokumenty Tridentského koncilu,* Praha: KRYSTAL OP, 2015.

KRSEK, Ivo - KUDĚLKA, Zdeněk - STEHLÍK, Miloš - VÁLKA, Josef. *Umění baroka na Moravě a ve Slezsku.* Praha: Academia, 1996

KULKA, Jiří. *Psychologie umění,* 1. vyd. Praha: SNP, 1990

Langmeier, Josef - Krejčířová, Dana. *Vývojová psychologie.* Praha: Grada, 1998

LURKER, Manfred - DOSTÁLOVÁ, Růžena - DUS, Jan Amos - FRIEDRICHOVÁ, Hana - HOBLÍK, Jiří - HOŠEK, Radislav - SLABÝ, Jindřich. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. Praha: Vyšehrad, 1999

MIKULEC, Jiří. *Náboženský život a barokní zbožnost v Českých zemích*. 1. vyd. Praha: Grada, 2013

NEUMANN, Jaromír. *Český barok*, 2. vyd. Praha: Odeon, 1974

NEUMANN, Jaromír. *Karel Škréta, 1610-1674*. Praha: Národní galerie v Praze, 1974

PODLAHOVÁ, Klára. *Posvátnost ve výtvarném umění*. Praha: 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta.

ROYT, Jan. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 1999

ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*, 1. vyd. Praha: Karolinum, 2006

ROYT, Jan. *Svatý Václav v umění 17. A 18. století*. Praha: Národní galerie v Praze, 1994

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: VÚP, 2007

OTTO, Rudolf. *Posvátno. Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1998

SLAVÍKOVÁ, Vladimíra. *Výtvarné čarování*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2000

FOUILLOUX, Danielle. *Slovník biblické kultury*. Praha: E.W.A. Edition, 1992

STOLÁROVÁ, Lenka - HOLEČKOVÁ, Kateřina. *Karel Škréta (1610-1674). Dílo a doba: studie, dokumenty, prameny*. Lenka Stolárová, Kateřina Holečková (eds.). V Praze: Národní galerie, 2013

STECKEROVÁ, Andrea - VÁCHA, Štěpán. *Vznešenost & zbožnost. Barokní umění na Plzeňsku a v západních Čechách*. Plzeň: Západočeská galerie v Plzni, 2015

ŠRONĚK, Michal. *Jan Jiří Heinsch. Malíř barokní zbožnosti*. Praha: Gallery, spol. s.r.o., 2006

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Jana Stejskalová. *Hrdost*, 2017. Malba akryl na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie

Obr. 2 Jana Stejskalová. *Citlivost*, 2017. Malba akryl a tužka na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie.

Obr. 3 Jana Stejskalová. *Důstojnost*, 2017. Malba akryl na plátně, 20x20. Zdroj: vlastní fotografie.

Obr. 4 Jana Stejskalová. *Chamtivost*, 2017. Malba akryl a tužka na papíře, A4. Zdroj: vlastní fotografie.

Obr. 5 Jana Stejskalová. *Hloupost*, 2017. Malba olej a akryl na knižní desce, 22x39. Zdroj: vlastní fotografie.